

ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ

Малачевська І.В.

Науковий керівник: ст. викладач **Головня О.М.**

Розглянуті теоретичні питання трансформації соціальної політики та політики соціального захисту економічно активного населення в перехідній економіці. Здійснена оцінка соціальної захищеності сільського населення. Рекомендуються стратегічні напрямки вдосконалення регулювання механізму соціального захисту сільського населення.

Недостатня обґрунтованість і непослідовність кроків у процесі ринкової трансформації економіки України, відсутність чіткого бачення української моделі соціально-орієнтованої економіки обумовили значні соціальні диспропорції та деформації у суспільстві і більш за все в сільській місцевості. Через нерозробленість ясної і прозорої концепції соціальної політики розвиток соціальних процесів на селі набув малокерованого характеру. Результатом економічних перетворень став лише демонтаж механізмів державного управління і підтримки соціального балансу, звичних соціальних благ та ліквідація системи соціальних гарантій, що склались у минулі роки, без відповідної побудови нової системи соціального захисту сільського населення.

В умовах поглиблення економічної кризи посилюється соціальна напруга в суспільстві, особливо серед економічно активного населення. Соціальні наслідки аграрних реформ, які сьогодні вже абсолютно проявились, істотно перевершують допустимий для населення рівень. Тому особливої гостроти набуває необхідність формування цілісної, скоординованої та ефективною соціальною політики і системи соціального захисту економічно активного населення які сприяли б вирішенню назрілих соціальних проблем українського села.

В світі йде активний процес адаптації соціальної політики до змінюваних реалій сьогодення, а також пошук найбільш адекватних й ефективних методів соціальної політики. Загалом, у 90-ті роки спостерігається зближення двох крайніх концепцій соціальної політики (ліберальна та суспільство добробуту) в різних країнах [1, с. 105].

Модель соціальної політики України повинна базуватись на достатньо складному соціальному механізмі, дія складових якого має бути диференційована по групах населення. Тобто в межах такого

механізму необхідно побудувати ієрархізовану систему, в якій закладені різні підходи до різних верств і груп населення. Ліберальні – для економічно активних громадян, патерналістські – для інших. При формуванні цього механізму необхідно передбачити чітко визначення переліку соціальних благ (включаючи їх обсяг і якість), які надаватимуться як державні соціальні гарантії.

Соціальна політика – це система заходів, принципів, рішень, дій держави та інших суспільних суб'єктів, що сформувалася в суспільстві на певному історичному етапі його розвитку і спрямована на забезпечення позитивних змін у соціальному просторі. Соціальна політика як частина загальної соціально-економічної політики має на меті досягнення соціального прогресу. Вона визначає ієрархію цілей соціального розвитку і пропонує шляхи і методи досягнення цих цілей, удосконалення форм та умов життя людей [2, с. 238].

Соціальний захист сільського населення – важлива компонента соціальної політики держави, націлена на нейтралізацію негативних наслідків ринкової організації аграрного виробництва. Соціальний захист економічно активного населення на селі розглядається як багаторівнева, ієрархічно організована система заходів, спрямованих на мінімізацію соціальної напруги, соціальних конфліктів і суперечностей в суспільстві, а також на забезпечення ефективного розвитку аграрної економіки.

Дійовий соціальний захист та якісна соціальна підтримка населення є запорукою економічного росту. Виділяють наступні етапи, пов'язані з послідовним переходом держави на якісно нові рівні економічних перетворень, що вносили нові акценти у формування соціальної політики і змінювали методологічні підходи до її реалізації. Перший етап – це період з початку 1992-го до середини 1994 років, другий – середина 1994-1996 роки, третій – починаючи з 1997 року.

В умовах стрімкого поглиблення економічної кризи державна соціальна політика та політика соціального захисту сільського населення переважно зводились до пом'якшення її найгостріших проявів, а відповідні заходи вживалися із значним запізненням за рахунок грошової емісії та перерозподілу коштів при постійному зменшенні фінансової бази.

Поглиблення кризових явищ у соціальній сфері вимагає створення механізму, який забезпечував би постійне відстеження визначальних показників соціального розвитку і служив би базою для ґрунтовного аналізу причин їх динаміки, а також давав би можливість на його основі розробляти відповідні виважені заходи для

виправлення соціальних перекосів і деформацій. Цим вимогам найбільш повно відповідає соціальний моніторинг, який водночас є і умовою, і механізмом розробки та реалізації соціальної політики.

Аналіз демографічної ситуації в сільській місцевості свідчить про наявність демографічної кризи, яка позначається на: віковій структурі населення, співвідношенні статей, структурі смертності, здоров'ї населення, його кількості, динаміці та генофонді. Негативні явища у процесах відтворення сільського населення України та зовнішні міграції призвели до його істотного скорочення (депопуляції). Але депопуляція – це лише найбільш помітна сторона складного процесу зміни вікової структури населення, який називається постарінням. Постаріння населення знижує якісні характеристики трудового потенціалу – рівень здоров'я, освітній та професійно-кваліфікаційний рівень, територіальну, соціальну та професійну мобільність. Прискорені темпи зростання смертності серед найбільш економічно активних груп населення, які вже мають освіту та досвід, обумовлюють одночасне зменшення трудового потенціалу, наносять великі збитки економіці держави.

Негативні зрушення у якості життя населення України зумовлені катастрофічним зниженням життєвого рівня громадян села, в тому числі економічно активних. За 1991-2007 роки відбулися такі негативні зміни:

- зросла соціально-економічна нерівність у суспільстві внаслідок прискореної диференціації населення за рівнем доходів. Швидко сформувались полярні групи "багаті" - "бідні" з надмірним переважанням останніх";

- значно скоротилися реальні доходи сільського населення, а в їх структурі зменшилася частка оплати праці;

- погіршилася структура витрат сільських сімей у напрямі значного зростання частки витрат на харчування з одночасним суттєвим зниженням та погіршенням структури споживання;

- прискорився перехід на натуральні форми господарювання: третина міських сімей та майже 100% сільських самотійно вирощує сільськогосподарську продукцію;

- збідніла значна частина зайнятого населення села, зокрема, внаслідок збільшення розриву між оплатою праці та вартістю життя [3, с. 58].

Український ринок праці в сільській місцевості характеризується розбалансованою структурою попиту і пропозиції робочої сили, негарантованою зайнятістю населення. Крім того, надто помітною стала криза ціноутворення на ньому, що проявилась як криза заробітної плати. Заробітна плата втратила всі свої основні функції - відтворювальну, стимулюючу, регулюючу та інвестиційну. Аналіз основних форм та видів диференціації заробітної плати розкрив дві особливості - надмірність диференціації та її економічну необґрунтованість.

Через загострення такої великої кількості проблем в Україні актуальним стало розв'язання проблеми бідності населення, зокрема економічно активного. Бідність обумовлена дією комплексу взаємопов'язаних факторів, знання яких принципово важливо для розробки заходів по стабілізації та підвищенню рівня життя населення.

Під впливом багатьох факторів значно зменшилась абсолютна чисельність зайнятих громадян, особливо у народному господарстві; відбулися зрушення регресивного характеру у секторальній та галузевій структурі зайнятості; поширилось безробіття; невпинно зростають надлишкова робоча сила, непродуктивна зайнятість, приховане безробіття; прискорився перетік трудових ресурсів у неформальний сектор економіки. До числа негативних явищ також слід віднести збільшення навантаження на 1-го працюючого непрацевдатними членами суспільства; підвищення частки осіб пенсійного віку в структурі працюючих при значних темпах скорочення молоді; зменшення частки інтелектуального потенціалу серед працюючих.

Основним завданням активної державної соціальної політики захисту економічно активного населення України є створення сильних мотиваційних механізмів до трудової діяльності, забезпечення соціальних гарантій і стабілізацію на цій основі життєвого рівня населення.

Соціальний захист сільського населення має, передовсім, передбачати такі дії держави, які спрямовані на міцні гарантії зайнятості у відповідності з кваліфікацією, досвідом, здібностями. Держава повинна здійснювати заходи, щодо забезпечення системи ефективною зайнятістю відповідно до якісних характеристик робочої сили; реформування системи оплати праці; сприяння високій професійній та соціальній мобільності; покращання системи професійної підготовки та перепідготовки кадрів на селі.

Внаслідок зміни економічних умов цілі та механізми здійснення соціальної політики в Україні зазнали істотної трансформації. Однак недостатня соціальна спрямованість реформ, малоефективна, а іноді й деструктивна діяльність держави, відсутність протягом тривалого періоду програми соціального розвитку сільської місцевості призвели до критичного загострення соціальних проблем сільських жителів.

Стан і перспективи відтворення населення в Україні є критичними. За таких умов необхідні заходи щодо регулювання процесів відтворення населення, формування активної державної демографічної політики як важливої складової всієї соціальної політики. Тому доцільною є розробка Концепції демографічного розвитку села, яка передбачала б вирішення найголовніших завдань відтворення населення і передовсім завдання виходу з демографічної кризи, подолання депопуляції.

Для запобігання подальшому викривленню соціальної структури села необхідна розробка і впровадження спеціальної, глибоко продуманої і узгодженої з логікою реформ програми подолання та упередження зубожіння населення, особливо його економічно активної частини.

Економічні важелі слід спрямувати на створення мотивацій до трудової діяльності. Для цього потрібно активізувати структурну перебудову економіки, захищати права та розширювати можливості вітчизняного товаровиробника, що дасть змогу забезпечити робочими місцями бажаючих працювати, створити могутній середній клас населення, зміцнити фінансову базу для надання допомоги бідним верствам населення.

Література:

1. Димніч О.В. Фінансові аспекти соціальної політики держави // Зб. наук. пр. III Міжнар. наук.-практ. конф. „Стан і проблеми трансформації фінансів та економіки регіонів у перехідний період”. – Хмельницький: „Букрек”. – 2005. – Ч. 1. – С. 72-74.
2. Спікер П. Соціальна політика: теорії та підходи. – К.: Фенікс, 2000. – 400 с.
3. Гнибіденко І.Ф. Сільське безробіття: проблеми, пошук, перспективи // Зайнятість та ринок праці: Міжвід. наук. зб. – К.: РВПС України НАН України. – 2004. – Вип. 19. – С. 57–63.